Evaluatie Roadmap Vogelgriep

Rapportage van de evaluatie van de Roadmap Vogelgriep van 21 februari 2023

Ministerie van LNV

AVINED

Dierenbescherming

Opdrachtgever:	Ministerie van LNV
Ons kenmerk:	A23LNV-002
Samenstellers:	Ferdinand Strijthagen
	Bibian Bevers
Datum:	31 maart 2023

Lysias Advies
Soesterweg 310d
3812 BH Amersfoort

T: 033 464 70 70
E: info@lysiasadvies.nl
www.lysiasadvies.nl

IBAN: NL18 ABNA 0574 2170 53
KvK: 30166304
BTW: NL809282471B01

Inhoudsopgave

1. Aanleiding en aanpak **1**

2. Reflectie op het proces **2**

3. Aanbevelingen onder de loep **3**

3.1. Aanbevelingen korte termijn 3

3.2. Aanbevelingen lange termijn 6

4. Blik vooruit; geleerde lessen & wensen **9**

5. Bijlage deelnemerslijst evaluatiebijeenkomst **10**

1. Aanleiding en aanpak

Het ministerie van LNV, AVINED en de Dierenbescherming hebben in 2018 gezamenlijk een plan van aanpak gepresenteerd voor de aanpak van vogelgriep, genaamd ‘Roadmap strategische aanpak vogelgriep’. Dit plan van aanpak heeft als doel het verkleinen van de risico’s op uitbraken van HPAI (hoog-pathogene aviaire influenza/vogelgriep) en de nadelige gevolgen hiervan. De Roadmap werd in december 2018 opgeleverd.

Vanaf 2019 is aan de hand van de Roadmap door de partijen gewerkt aan de uitvoering van de aanbevelingen voor de korte- en de lange termijn. Sindsdien is er veel gebeurd; een groot aantal van de 28 aanbevelingen heeft opvolging gekregen. Door de coronacrisis en een grote vogelgriepuitbraak is de Roadmap sinds 2020 in een nieuw perspectief komen te staan en vraagt de aanpak van vogelgriep een geïntensiveerde aanpak.

Om te leren van het proces en de inhoudelijke uitvoering van de Roadmap is door partijen een evaluatie afgesproken. Hiertoe is een evaluatiebijeenkomst georganiseerd op 21 februari 2023 onder begeleiding van Lysias Advies. Ter voorbereiding op deze bijeenkomst heeft Lysias Advies met vertegenwoordigers van het ministerie van LNV, AVINED en de Dierenbescherming oriënterende gesprekken gevoerd.

Deze evaluatiebijeenkomst vond plaats aan de hand van drie onderdelen:

1. Individuele reflectie op het proces;
2. Evaluatie van de 28 aanbevelingen;
3. Blik vooruit: geleerde lessen en wensen voor de toekomst.

Dit document vormt de weerslag van de evaluatie.

2. Reflectie op het proces

De evaluatiebijeenkomst begon met een individuele reflectie op het proces van de Roadmap Vogelgriep. Centraal daarbij stond de vraag hoe de partijen de samenwerking en de gezamenlijke uitvoering hebben ervaren. Aan de hand van associatiekaarten hebben alle deelnemers hierop gereflecteerd. De inbreng van alle deelnemers is hierna samengevat.

Alle partijen kijken positief terug op de samenwerking. Er was en is een gezamenlijk doel waar alle partijen zich voor inzetten. Het samen optrekken, de korte lijnen en intensieve contacten werden gewaardeerd. De samenwerking in de Roadmap heeft de onderlinge relaties verdiept.

De Roadmap werkte goed als instrument omdat deze concrete aanbevelingen bevatte waaraan gewerkt kon worden. De voorbereiding en totstandkoming van de Roadmap is goed bevallen. Het formuleren van aanbevelingen voor de Roadmap in de vorm van sessies met onafhankelijke experts vanuit meerdere disciplines werd gewaardeerd.

Als centraal verbeterpunt is de flexibiliteit van de Roadmap genoemd. De Roadmap bleek in de praktijk geen “levend” document te zijn waarop tussentijdse evaluatie en/of herprioritering werd toegepast. Een Plan-Do-Check-Act-cyclus heeft ontbroken waardoor bijsturing niet goed mogelijk was. Dat was achteraf, gezien de ambities bij de start van de Roadmap, wel beter geweest zodat sommige aanbevelingen meer aandacht hadden kunnen krijgen en andere weer geposterioriteerd hadden kunnen worden. Hiermee had ook het mogelijke risico voorkomen kunnen worden dat de energie vooral de “quick wins” was gaan zitten en niet in de wat lastiger te realiseren aanbevelingen. De actiepunten die lastig te realiseren waren, zijn daardoor later of slechts beperkt ter hand genomen. Mogelijk had een centrale regisseur of procesbegeleider goed kunnen werken om voor bijsturing te zorgen, om aandacht te vragen voor urgentie of voor de aanbevelingen die wat ingewikkelder te realiseren waren.

Al met al is er met tevredenheid op het proces van de Roadmap teruggeblikt. Er is veel bereikt en een groot aantal aanbevelingen is opgepakt. Ook aanbevelingen die aanvankelijk wat ambitieus leken, zijn door de Roadmap geadresseerd.

3. Aanbevelingen onder de loep

3.1. Aanbevelingen korte termijn

Actie	Omschrijving	Status
1	Periodieke (terugkerende) beoordeling HPAI dreiging vanuit wilde vogels	Uitgevoerd en doorlopend Samen met WBVR en Sovon wordt er onderzoek gedaan. De implementatie is gereed en de beoordeling is in continue actie. Er wordt gebruik gemaakt van periodieke risicorapportages van Wageningen Bioveterinary Research en Sovon die aan het deskundigenberaad worden voorgelegd.
4	Evaluatie monitoring dode wilde vogels	Uitgevoerd en doorlopend De evaluatie is één keer uitgevoerd en moet weer herhaald worden. Het komt terug in Intensiveringsplan als onderwerp (in combinatie met wilde dieren), hier is nog geen concrete invulling voor. Er is een aanpassing insturen dode vogels en er is recent een nieuwe leidraad[1] ontwikkeld. De effectiviteit hiervan is nog onbekend. Dit is een vervolgstap.
6	Hygiënescan optimaliseren	Uitgevoerd en doorlopend De scan is in 2021 geactualiseerd. De hygiënescan is geactualiseerd op inhoud en geoptimaliseerd op gebruiksvriendelijkheid. De volgende stap wordt in de loop van 2023 verwacht, ná afronding Pilot Bioveiligheidsplan.
7	Pilot bioveiligheidsplan	Uitgevoerd en doorlopend De pilot is uitgevoerd door de Universiteit Utrecht en de Gezondheidsdienst voor Dieren (najaar 2020). Op frequente basis wordt er op getroffen bedrijven een checklist afgenomen om optimalisaties in bioveiligheid op te sporen. Momenteel wordt er een pilot 2.0 uitgevoerd. Hierin wordt bekeken in hoeverre het plan wettelijk verankerd moet en kan worden. Ook wordt de hygiëne scan gekoppeld aan het bioveiligheidsplan. Er is een toezegging aan Tweede Kamer om het bioveiligheidsplan toe te voegen aan het Bedrijfsgezondheidsplan (BGP) (zie brief aan de Tweede Kamer van 11 oktober 2022).
8	Plannen grondwerkzaamheden (waaronder baggerwerkzaamheden) in de buurt van pluimveebedrijven	Uitgevoerd en doorlopend Er zijn activiteiten geweest om baggerwerkzaamheden kenbaar te maken aan houders. De pluimveehouders zijn zich nu bewust van het probleem. AVINED heeft over dit onderwerp gepubliceerd. Het is nu de vraag of het effectief is geweest. Het is een continu proces om hierover te informeren. Het is nu aan de houders om actie te ondernemen zodra ze van baggerwerkzaamheden horen.

[1] https://open.overheid.nl/repository/ronl-fa1d37097e2147d4eefbb705dcbf6a9afb657233/1/pdf/beantwoording-kamervragen-leidraad-omgang-met-wilde-vogels-met-vogelgriep.pdf

		De kennis zou nog beter gedeeld kunnen worden met provincies en waterschappen. Dit is lastig te realiseren omdat AVINED geen directe lijnen heeft lopen naar provinciale, regionale en lokale overheden.
9	Effect windbreekgaas	Uitgevoerd en doorlopend Het eerste onderzoek is door de Gezondheidsdienst voor Dieren afgerond in opdracht van AVINED en ministerie van LNV (2019). Het windbreekgaas bleek effectief te zijn. Inmiddels wordt er vervolgonderzoek gedaan naar de implementatie ervan. Het blijft echter maatwerk, aangezien de resultaten per bedrijf verschillend kunnen zijn.
10a	Weren wilde watervogels met lasers	Uitgevoerd en doorlopend Wageningen Bioveterinary Research heeft hier onderzoek naar gedaan. [2] De lasers zijn een veelbelovend instrument. Sommige bedrijven hebben het al in gebruik. Op dit moment is er nog afstemming met provincies nodig de over de vergunningverlening. Er is al een overzicht opgesteld door AVINED voor de benodigde vergunningen per provincie.
10b	Inventarisatie en onderzoek naar effectiviteit van maatregelen om wilde watervogels te weren van de uitloop en de omgeving rond het pluimveebedrijf	Uitgevoerd Uitgevoerd door de Gezondheidsdienst voor Dieren. Er is geïnventariseerd welke maatregelen genomen kunnen worden: uitloop met dichte begroeiing, lasers als verjagingsmethode en zonnepanelen in de uitloop. Wageningen Bioveterinary Research heeft ook onderzoek gedaan naar risicofactoren voor introductie van HPAI-virus. Dit toont aan dat bedrijven in meer open omgeving meer risico lopen op besmetting.[3] Momenteel wordt er gekeken wat men wil doen. De lasers en het windbreekgaas komen terug in het Intensiveringsplan. Deze worden wel eerst opnieuw gewogen op effectiviteit en toepasbaarheid.
14	Omschakelen risicobedrijven (herhaaldelijk besmette bedrijven) naar andere activiteit	Achterhaald De actie was tijdens het opstellen logisch, maar is inmiddels achterhaald. In de Roadmap was bedacht dat een houder – met name de eendenhouders - zouden kunnen omschakelen naar een ander soort pluimvee dat niet of minder snel besmet zou kunnen raken, zoals vleeskuikens. Maar inmiddels worden ook vleeskuikens besmet. De oorspronkelijke actie moet nu van de agenda gehaald worden. Het feit dat er risicolocaties bestaan moet echter wel op de agenda blijven staan. De vraag blijft op wat voor manier dit aangepakt moet worden. Op het moment is dit nog onduidelijk. De Dierenbescherming oppert om dit mee te nemen in de gebiedsgerichte processen.

[2] https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/bioveterinary-research/show-bvr/laser-weert-wilde-watervogels-uit-stalomgeving-van-pluimveebedrijf-in-strijd-tegen-vogelgriep.htm. Wetenschappelijke publicatie in Scientific Report 2021)

[3] https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/bioveterinary-research/show-bvr/landschapselementen-spelen-belangrijke-rol-bij-introductie-vogelgriep-op-pluimveebedrijven.htm

17	Meldproces analyseren en eventueel aanpassen	Uitgevoerd Het meldproces is geanalyseerd en aangepast en nieuwe criteria zijn in de wet opgenomen. Het is helder en het werkt goed. AI-uitbraken zijn vroegtijdig opgespoord en de meldcriteria zijn goed nageleefd.
18	Meldingscriteria vermelden op legkalenders en stalkaarten	Uitgevoerd Meldcriteria zijn bijgevoegd aan de stalkaarten & legkalenders, mede dankzij het COBK.
19	Analyse early warning op eendenbedrijven	Uitgevoerd De analyse van Wageningen Bioveterinary Research is gebruikt om de meldcriteria aan te scherpen. Het wetenschappelijk onderzoek is gepubliceerd in Pathogens (2021). Nieuwe meldcriteria zijn in de wet opgenomen.
25	Adviezen RIVM voor getroffen pluimveehouders	Uitgevoerd Het ministerie van LNV heeft in samenwerking met het ministerie van VWS en het RIVM het protocol aangepast.
27	Communicatiecampagne ter kennisvergroting en bewustwording pluimveehouders en erfbetreders	Uitgevoerd en doorlopend Dit is een doorlopende activiteit waarover continu gecommuniceerd wordt door AVINED via: nieuwsbrieven, webteksten, webinars en flyers. AVINED als 'informatiebron' voor vogelgriepontwikkeling is sterk toegenomen de afgelopen jaren.
28	Communicatiecampagne gericht op de maatschappij over pluimveevaccinatie en preventie- en bestrijdingsmaatregelen	Niet uitgevoerd De opzet is gemaakt door AVINED en een WUR-studentengroep, maar het was niet haalbaar om uit te voeren. Het plan was te ambitieus en het ontbreekt aan structurele financiering hiervoor.

3.2. Aanbevelingen lange termijn

Actie	Omschrijving	Status
2	Relatieve rol insleeproutes HPAI	In uitvoering Door Wageningen Bioveterinary Research uitgevoerd. Het onderzoek naar typen fluorescentiestoffen en manieren voor monitoring bewegingen van schoeisel en bedrijfskleding is afgerond. Het vervolgonderzoek op pluimveebedrijven heeft nog niet plaatsgevonden i.v.m. Covid-19 & AI-bezoekersverbod. Het begint nu weer te lopen. Verwachting is dat het eind 2023 wordt afgerond. Het aanvullend onderzoek luchtinlaat is wel afgerond.[4]
3	Mogelijkheden tot het verfijnen van de risico's naar plaats en seizoen	Uitgevoerd Wageningen Bioveterinary Research heeft onderzoek gedaan naar risico's op basis van type en locatie en omgeving van het pluimveebedrijf. [5] Er is een real-time beoordeling ontwikkeld van het risico op introductie van aviaire influenza op pluimveebedrijven in Nederland op basis van de integratie van verschillende gestructureerde en ongestructureerde data bronnen. In het kader van vervolgonderzoek wordt een prototype dashboard ontwikkeld waarop risico op introductie van aviaire influenza visueel gepresenteerd kan worden door aan verschillende knoppen te draaien (gebied, verschillende typen pluimveebedrijven, verschillende jaren, verschillende landschapsvariabelen, dichtheid wilde vogels etc.).
5	Uitwerken internationale onderzoeksagenda wilde vogels	Niet uitgevoerd De onderzoeksvoorstellen zijn ingediend, maar er is besloten de activiteit geen vervolg te geven. Het gebrek aan financiering is hiervoor de reden; de fondsen voor de onderzoeken ontbraken. Het was moeilijk deze te krijgen omdat de Nederlandse onderzoekers afhankelijk waren van collega's in het buitenland. Zij zagen de noodzaak en urgentie van het onderzoek minder in dan Nederland en was er geen internationaal draagvlak. Hierbij is de context relevant dat deze opmerking dateert van voor de vogelgriepuitbraak 2021. Wél is er onderzoek opgestart en onderlinge afstemming en inspanning binnen EU-verband gepleegd op het gebied van vaccinatie.
11	Alternatieve dierwelzijnsvriendelijke huisvestingssystemen	Niet uitgevoerd Het idee was om binnen het MIP (Maatschappelijke Innovatie Programma) onderzoek te doen naar dit onderwerp, maar de onderzoekers hebben andere keuzes gemaakt.

[4]https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/bioveterinary-research/show-bvr/vogelgriepvirus-via-de-luchtinlaat-potentiele-introductieroute.htm
[5]https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/bioveterinary-research/show-bvr/landschapselementen-spelen-belangrijke-rol-bij-introductie-vogelgriep-op-pluimveebedrijven.htm

		Dit wordt niet opnieuw opgenomen in het Intensiveringsplan, maar wel in het Convenant Dierwaardige Veehouderij.
12	Dierenwelzijns-compensatie bij ophokken	Niet uitgevoerd Dit is niet actief opgepakt. Er is wel geconstateerd dat er verschillende compensatiemaatregelen bestaan en worden toegepast door individuele houders. Er bestaat echter geen overzicht waarin staat wat die maatregelen precies inhouden. De sector ziet dat een groot deel van de houders ze toepassen (het aantal is niet vastgesteld). Er ligt voor de toekomst nog wat werk in het onder de aandacht brengen van de compensatiemaatregelen.
13	Ontwikkelen plan van aanpak structuurmaatregelen	Uitgevoerd en doorlopend De Roadmap benoemt het opstellen van een plan van aanpak om te komen tot beleid van structuur-aanpassingen. Er bleek binnen de sector geen draagvlak voor een dergelijk plan van aanpak. Om die reden is de invulling van deze actie anders ingevuld. Er is wel is een pilot uitgevoerd waarbij instrumenten zijn ontwikkeld, een checklist is gemaakt en er is een factsheet voor ambtenaren ontwikkeld. Verder heeft Sovon een gebiedsonderzoek uitgevoerd. Dit heeft een soort blauwdruk opgeleverd waarin staat waar de vogels zitten in het gebied. Het ministerie van LNV heeft veel gedaan om mensen aan te trekken, maar dit was erg lastig. Er bleek weinig animo voor te zijn. Wel waren er veel lokale initiatieven waarin good practices en instrumenten werden gedeeld. Dit is actief begeleid door AVINED. Er zijn haakjes om het verder te ontwikkelen (kennisdeling, opzetten lokale, regionale en provinciale overheden) in het kader van het Intensiveringsplan en een kader voor gebiedsprocessen NPLG.
15	Analyse mogelijkheden gedifferentieerde bijdrage DGF	Uitgevoerd De analyse heeft plaatsgevonden en moet een vervolg krijgen in het nieuwe Convenant Financiering Besmettelijke Dierziekten. De sector adviseert de overheid hoe bedrijven de begroting kunnen opbrengen. Daar kan differentiatie op toegepast worden, maar dat moet uitgewerkt worden. Het staat op de agenda voor 2023.
16	Opstellen stappenplan vaccinatie	Uitgevoerd en doorlopend Het stappenplan is opgesteld en 11 oktober 2022 naar de Tweede Kamer gestuurd in combinatie met de aankondiging van het Intensiveringsplan. [6]

[6] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/11/01/bijlage-2-vaccinatiestappenplan-hoogpathogene-aviaire-influenza

20	Analyse bijdrage gebruik voerwegers in relatie tot early warning signalen	Uitgevoerd Er is een enquête uitgevoerd. Er wordt veel gebruik gemaakt. Er zijn geen directe vernieuwde inzichten/aanknopingspunten om early warning signalen eerder op te sporen.
21	Data registratie legsector	Uitgevoerd De registratie data is geïmplementeerd.
22	Oriëntatie compartimentering vleeskuikenketen	Uitgevoerd Compartiment statussen worden niet meer afgegeven vanwege de EU regelgeving. Bovendien is dit financieel gezien niet haalbaar.
23	Psychosociale ondersteuning aan eigenaren van geruimde Bedrijven	Uitgevoerd en doorlopend Er is aangesloten bij bestaande initiatieven, zoals Agrozorgwijzer, Zorg om de Boer en Tuinder. Bij deze bestaande initiatieven is specifiek vogelgriep ingebracht. Dit is een doorlopende activiteit via ZOB en Agrozorgwijzer. AVINED denkt mee en zet haar communicatiekanalen in naar behoefte.[7]
24	Beperken waardevermindering van vrije-uitloopeieren bij verlopen van de 16 weken bij een ophokplicht	Uitgevoerd en doorlopend Hierop is actie ondernomen. Er zijn maatregelen bedacht door de commercie. Er is door de sector een lobby traject in gang gezet, o.a. door Copa-Cogeca, in de Europese Unie om de termijn te verlengen. Het resultaat van deze inspanningen laat nog op zich wachten.
26	Bestrijden aan de bron	Niet uitgevoerd Dit was een te ambitieus plan. Bestrijden aan de bron was te stevig geformuleerd.

[7]https://www.avined.nl/themas/pluimveegezondheid/vogelgriep/gevolgen-hpai-uitbraak-verkleinen-via-externe-maatregelen

4. Blik vooruit; geleerde lessen & wensen

Ministerie van LNV

Terugkijkend, heeft het ministerie van LNV ervaren dat het samen werken aan grote opgave van de aanpak van vogelgriep tot constructieve voortgang heeft geleid. Voor de toekomst wil het ministerie van LNV graag in verbinding blijven met AVINED en de Dierenbescherming.

AVINED en Dierenbescherming

AVINED en de Dierenbescherming hebben beide als les geformuleerd dat een procesbegeleider of regisseur voor de uitvoering van de Roadmap goed zou hebben gewerkt. Ook had er beter gekeken kunnen worden naar prioritering van aanbevelingen, eventueel aan de hand van een Plan-Do-Check-Act-cyclus. Voor de toekomst hoopt AVINED op een Europese aanpak van vaccinatie. Voor de toekomst hoopt de Dierenbescherming dat een aantal structurele oplossingen in het aangekondigde Intensiveringsplan Vogelgriep en het Nationaal Programma Landelijk Gebied zal worden verankerd, in het bijzonder de implementatie van vaccinatie, structuurmaatregelen (bedrijfsdichtheid en grootte, bedrijven in waterrijke gebieden) en een betere aanpak van vogelgriep bij wilde dieren.

Ter afsluiting hebben het ministerie van LNV, AVINED en de Dierenbescherming geconstateerd dat de Roadmap Vogelgriep is afgerond en deze evaluatie als een markering daarvan geldt. De afronding is voor partijen echter geen punt achter de aanpak van vogelgriep. De onderlinge relaties blijven bestaan en de samenwerking in de aanpak van vogelgriep zal, met respect voor ieders verantwoordelijkheid en rol, blijven bestaan.

5. Bijlage deelnemerslijst evaluatiebijeenkomst

Roxani Rijneveld	Ministerie van LNV
Marleen van Dorst	Ministerie van LNV
Denise Smit	Ministerie van LNV
Kees de Jong	AVINED
Anton Butijn	AVINED
Erik de Jong	AVINED
Lisanne Stadig	Dierenbescherming
Ferdinand Strijthagen	Lysias Advies
Bibian Bevers	Lysias Advies

Afwezigen	**Functie**
Wim Pelgrim	Ministerie van LNV
Petra Tielemans	Ministerie van LNV
Sanne van der Zanen	AVINED